

UPPSALA
UNIVERSITET

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
S:t Olofsgatan 10 B

Handläggare:
Katarina Westerlund

Telefon:
018-471 18 55

Telefax:
018-471 16 55

www.uu.se

katarina.westerlundadm.uu.se

YTTRANDE

Uppsala 2016-12-12 UFV 2016/1645

Kulturdepartementet

Remissvar på betänkandet Kraftsamling mot antiziganism SOU 2016:44

Uppsala universitet har givits tillfälle att yttra sig över utredningen "Kraftsamling mot antiziganism" (SOU 2016:44).

Inledning och generella synpunkter

Uppsala universitet instämmer i Kommissionens slutsats att samhällets och regeringens insatser mot antiziganism behöver utökas. I detta arbete bör de redan etablerade och fungerande organisationer som finns inom det romska civilsamhället tas till vara och stärkas.

En synpunkt angående bruket av termen "antiziganism" är att det bygger på ordet ziganism som i sin tur härstammar från "zigenare". De grupper som åsyftas benämns dock romer, allt annat är koloniala benämningar. Därför arbetar Uppsala universitets nybildade Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism i stället med benämningen "antiromsk rasism". I syfte att bidra till en process där det koloniala begreppet "zigenare" försvinner från officiella dokument och från byråkratiskt språk, bör man överväga dess ersättning med romer, romsk och antiromsk rasism.

En annan synpunkt är att Kommissionens uppdrag borde ha grundat sig i forskning och kunskap som *förutsättningslöst* analyserar historiska och nutida relationer mellan myndigheter och romska grupper. Att uteslutande fokusera på och benämna skeenden i det förflutna som uttryck för antiziganism är problematiskt. Det riskerar att dölja historiska förändringar, och aktörers roller i dessa, och därigenom skymma möjligheten att med socialpolitiska insatser samt (romska och icke-romska) aktivisters handlingar förändra diskriminerande och exkluderande politik och praktik. Det skymmer även komplexiteten och motsägelsefullheten i sådana processer; även antirasistiska och inkluderande åtgärder kan reproducera diskriminerande föreställningar och praktiker.

Kommissionens utredning är lovvärd och den lyfter fram flera goda exempel på hur romers ställning i det svenska samhället kan stärkas och på hur antiromsk rasism kan motarbetas. Ett

sådant exempel är utredningens förslag att inrätta minnesmärken och minnesplatser för att erkänna och synliggöra antiromska händelser och skeenden, tillsammans med en översyn av ortnamn och platsbeteckningar som anspelar på antiromsk rasism (3.5.2; s. 87-89). Andra exempel från utredningen är att DO utreder anmälningar om diskriminering, att fler anmälningar än idag prövas i domstol och att anmälningar om hatbrott i större utsträckning utreds av polisen och lagförs (3.6.2; s. 92-94), att Sverige inleder ett arbete med sikte på att ratificera internationella rättighetsnormer (3.6.4; 95-96), att regeringen verkar för att en särskild representant för romers rättigheter tillsätts inom EU (3.6.5; s. 96-97) och att regeringen överväger en tydligare myndighetsstyrning för att motverka antiromsk rasism (4.2.1; s. 101-104).

Vidare framstår det som goda exempel att se över minoritetspolitiken (4.2.5; s. 108-111) och följa uppdraget till Länsstyrelsen i Stockholms län om hur nationell samordning avseende utsatta EU/EES-medborgare genomförs utifrån ett rättighetsperspektiv (4.2.6; s. 111-112) för att säkerställa att romska EU-migranter inkluderas i det generella nationella, regionala och lokala arbetet mot antiromsk diskriminering.

Synpunkter på genomförande av förslag

Det finns fler lovvärda förslag i kommissionen utredning som Uppsala universitet till kommentera.

Det första gäller föreslaget att statsministern vid en ceremoni framför en officiell ursäkt för de övergrepp som romer har drabbats av genom historien (3.5.1; s. 87). Om en sådan ursäkt framförs bör den mån det är möjligt specifikt nämna *vilka* övergrepp som avses samt *när* och *var* dessa skett. Historiska generaliseringar bör i detta fall undvikas.

Det andra gäller förslaget om att regeringen bör säkerställa att återstående frågor om Skånepolisens register över romer får tillfredställande svar (3.5.4; s. 90-91). Om detta genomförs är det särskilt viktigt att frågor angående metoder och tillvägagångssätt, det vill säga *hur* registret kommit till, får svar.

För det tredje vill Uppsala universitet påtala risken för överorganisation vad gäller förslaget att stödet till etablerade samordnande myndigheter säkerställs (4.2.2; s. 104). Historiskt har detta visat sig resultera i utökat antal samordnande organ men inte nödvändigtvis ökad romsk inkludering och minskad diskriminering. En expansion av den organisatoriska

administrationen av olika problem kan i stället bidra till att själva problemdefinitionerna växer, men inte lösningarna.

För det fjärde, om utredningens förslag att stärka det romska civilsamhället med hjälp av statliga medel genomförs, kan goda förebilder i detta arbete ses i institutioner som Samiskt språkcentrum, Åjtte och Judiska museet (4.2.3; s. 105-106).

En avslutande kommentar rör det lovvärda förslaget att regeringen noga bör följa utvecklingen av sändningstid för program på romani chib (4.2.4; s. 106-107). I det fall detta förslag realiserar bör det i arbetet ingå diskussioner om minoritetsstärkande insatser *inom* minoriteten respektive insatser riktade ”utåt”. Utökad sändningstid kan dels utformas genom att program på romani chib ges fler sändningstimmar, dels genom att romer ges utökad plats i den ordinarie tablån. Annorlunda uttryckt handlar frågorna bland annat om huruvida utökningen ska vara *om* eller *av* romer.

Skolboken och Vitboken (3.5; s. 86)

Uppsala universitet ställer sig tveksam till utredningens förslag att skolboken *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och idag* samt tillhörande lärarhandledning tillhandahålls och sprids kostnadsfritt. Likaså gällande boken *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8). Skälet till denna tveksamhet är att det inte är klarlagt huruvida denna typ av kunskapspridning fyller sitt syfte. Tillvägagångssättet bygger på ett antagande om att antiromsk diskriminering beror på en låg kunskapsnivå bland Sveriges skolelever om den diskriminering som romer har utsatts för i historien. Inga studier om att detta antagande stämmer har emellertid redovisats. Tidigare erfarenheter tyder snarare på att effekten är liten. På 1990-talet satsade regeringen stort på att öka kunskapen om Förintelsen och Sveriges agerande under andra världskriget, bland annat genom att skapa och sprida boken *Om detta må ni berätta... En bok om Förintelsen i Europa 1933-1945*. En uttalad tanke var att stärka demokratin och ungdomars tilltro till demokratiska metoder. Man kan dock konstatera att antidemokratiska och främlingsfientliga krafter och metoder har tilltagit i styrka sedan det sena 1990-talet. Detta är internationella trender som kräver omfattande analys och reformer för att åtgärdas. Därmed inte sagt att skolelever inte behöver mer och bättre kunskap om den nationella minoriteten romer, men huruvida detta uppnås genom systematisk spridning av *Antiziganismen i Sverige* är dock inte klarlagt.

För kunskapsspridning om romer, inklusive rasismen de utsatts för, samt för att ge lärarna underlag för diskussion om dessa teman, torde Katarina Taikons skrift *Zigenerska* (1963) och böckerna om Katitzi vara utmärkta alternativ. Att dessa skrifter inte är skrivna av experter och professionella (ur majoritetsbefolkningen) utan av en romsk kvinna torde öka legitimiteten. Dessa böcker finns dessutom nytvignva i moderniserade och kommenterade upplagor.

Information och kunskap som är tänkt att spridas till offentlig förvaltning, allmänheten och, kanske i synnerhet, till skolelever bör vara nyanserad och inte ensidigt fokusera på antiziganism som övergripande tematik och praktik. Så har inte historien sett ut, i synnerhet inte när vi närmar oss vår tid och tittar på efterkrigsdecenniernas politik och interventioner riktade mot romer och resande. Ett ensidigt fokus på förtryck och förföljelse riskerar att skapa utöver problematiska representationer av det förflutna distans där det finns kontinuitet och dikotomier där det finns ömsesidighet och samverkande processer. Ett mer nyanserat historieskrivande uppmärksammar komplexitet, till exempel det faktum att exkludering och inkludering pågår parallellt och i relation till varandra, eller det faktum att även antirasistiska aktörer, aktioner och intentioner kunde och kan reproducera rasism. Mer öppna och förutsättningslösa frågeställningar ger möjlighet att återge dessa komplexa skeenden som skett både i det förflutna och idag. Ett mer nyanserat förhållningssätt skapar bättre verktyg för att utmana antiromsk rasism i vår samtid.

Etnisk registrering (3.6.1; s. 92)

Statistisk synlighet är en politisk maktfaktor, liksom osynlighet kan vara problematisk i relation till mänskliga och medborgerliga rättighetsfrågor. Statistik är ett verktyg som ofta används för att ställa krav och göra anspråk. Kommissionen använder statistik för att formulera ställningstaganden och föreslå åtgärder mot antiziganistiska hatbrott (2.4.1; s. 59-60). Kommissionen konstaterar också att romers personliga integritet har kränkts på grund av olaglig kartläggning och registrering av etnicitet (2.2; s. 62, 3.5.4; s. 90-91). Sådan registrering är helt oacceptabel. Frågan är emellertid komplex. Etnicitet som kategori i officiell statistik är av historiska skäl en mycket känslig fråga i Sverige. Det tycks finnas en nationell konsensus om att all registrering av etnicitet bör vara fortsatt förbjuden. I ett internationellt perspektiv är frågan dock inte lika given – statistik om urfolk och nationella minoriteter finns i majoriteten av världens länder (Pettersson & Brustad, 2013; Axelsson &

Sköld, 2011). Sverige har flera gånger uppmärksammats och kritiserats för att man uraktlåtit att rapportera om hälsosituationen för de nationella minoriteterna (Axelsson, 2015; Hunt, 2007). Övervakningen, uppföljningen och säkerställandet av skyddet för mänskliga rättigheter och friheter enligt bland annat Parisprinciperna och Europakonventionen grundar sig i många fall på statistik. Av detta skäl är det önskvärt med vidare utredning om huruvida icke kränkande statistik om etnicitet är möjlig att få till stånd.

Referenser

- Axelsson, P. (2015). "Urfolkshälsa: utmanande och svårfångad". *Socialmedicinsk Tidskrift*, 92(6): 726-735.
- Axelsson, P. & Sköld, P. (red.) (2011). *Indigenous peoples and demography. The complex relation between identity and statistics*. New York: Berghahn.
- Hunt P. (2007). *Mission to Sweden. Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*. United Nations General Assembly, Human Rights Council.
- Pettersen, T., & Brustad, M. (2013). "Which Sami? Sami inclusion criteria in population-based studies of Sami health and living conditions in Norway—an exploratory study exemplified with data from the SAMINOR study". *International journal of circumpolar health*.